

Heste som naturplejere

Hestegræsning i forbindelse med naturpleje er mange steder et godt valg og kan nogen steder være et bedre alternativ end kvæg og får - især hvis formålet er at øge den biologiske mangfoldighed.

Naturgræsmarker hører til de mest artsrige habitater i Europa med mere end 60 arter pr m². For at opretholde den store artsrigdom på disse arealer, er det en forudsætning, at arealerne afgræsses. Græssende dyr øger antallet af plantearter ved, at mindste mængden af dominerende og konkurrence stærke arter, så der bliver mere plads til de konkurrence svage arter. Opretholdelse af græsning på naturarealer er en vigtig forudsætning for en høj biodiversitet.

Man regner med, at der i dag kun er bevaret ca. 15-20% af de naturlige græsarealer der fandtes for 100 år siden. Årsagerne til at naturarealerne er mindsket kraftig, særligt indenfor de sidste 50 år, er, at arealerne enten er blevet pløjet op eller plantet til med skov. Antallet af græssende husdyr er faldet og derfor er mange naturlige græsarealer også vokset mere eller mindre til med træer og buske. Undersøgelse viser at de 300.000 heste der er i Sverige, beslaglægger et græsningsareal på ca. 60.000-80.000 ha., hvilket svarer til at ca. 10% af landbrugsarealet holdes åbent med heste. For de 175.000 heste der er i DK, svarer det til ca. 40.000 ha landbrugsareal her i landet anvendes til heste.

Hesten har i løbet af flere millioner år udviklet sig til, at blive et specialiseret græsningsdyr. Heste og kvæg græsser forskelligt. Hesten bider græsset af tæt på jordoverfladen mens kreaturerne rykker græsset af med tungen højere oppe længere væk fra jorden, eftersom de mangler tænder i overmund. Den optimale græsningshøjde er højere for kvæg end for heste. Heste er også meget selektive i deres græsning og skåner f.eks. orkideer. De vælger i første omgang græs som fødekilde og vrager samtidig mange plantearter, hvorved der på de græssede områder i marken opstår en mosaik af kort og lang vegetation. Heste forsøger at undgå at afgræsse den vegetation der vokser omkring deres gødningsklatter.

Tilskuds fodring påvirker effekten af naturplejen

Når målet er at øge den biologiske mangfoldighed, viser undersøgelser fra Europa, at hestegræsning i forbindelse med naturpleje mange steder er et godt valg og nogen steder kan være et bedre alternativ end kvæg og får.

Valg af foderplads og tilskuds fodring, placering af vandkar m.m. påvirker græsningsmønstret. Dette skyldes at heste påvirker landskabet på en anden måde end kvæg og får. Hestene opholder sig relativt meget omkring foderplads, mineraltrug og vandtrug. Ved at flytte foderhæk og mineraler til andre områder på arealet kan dette føre til, at hestene opholder sig mere på disse lokaliteter.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at tilskuds fodringen påvirker dyrenes græsning og græsningsmønster, valg af hvilepladser m.m. Tilskuds fodring kan også via frø bidrage til, at uønskede plantearter etablerer sig og tilfører marken mere næring, hvilket påvirker vegetationen i en retning med flere næringskrævende planter. Når målet er øget biodiversitet, er det vigtigt at minimere tilskuds fodringen.

Heste prioriterer mere græs frem for andre planter ift. kvæg og får. Det vil sige hestegræsning efterlader flere andre planter end græsser f.eks. urter, orkideer m.m., hvilket bidrager positivt til biodiversiteten. Særligt på overdrev og enge med urter som skal beskyttes, er dette positivt. Heste æder også gerne dominerende græsser som f.eks. bølget bunke.

Når græsudbuddet falder, begynder heste mere at afbide træer og buske, dvs. man får størst effekt på afbidning af træagtig vegetation ved vintergræsning. Krat f.eks. brombærkrat bliver næsten udelukkende græsset om vinteren.

Fra 2014 til 2017 kørte der et ” Russprojekt” i Sverige ved SLU, hvor man ville se på hvordan ekstensivt hold af Gotlands Russ på ugødede naturarealer påvirker vegetationen, biodiversiteten og hestenes velfærd. Resultaterne tyder på, at ekstensivt hold af Gotlands Russ er en god måde til at holde landskabet åbent. I vinterperioden ses hestene at opholde sig mere i skovområderne og følgelig ses der derfor også en større effekt på afbidning af træer og buske i denne periode. Hestene har kunne klare sig på arealerne året rundt uden tilskuds fodring, hvis de har fået de rette forudsætninger.

Generelt klarer voksne heste sig godt på næringsfattige græsmarker grundet deres evne til at græsse meget tæt på jorden kombineret med deres store aktionsradius. Ved lave foderværdier i græsset kan hesten let kompensere for det lave energiindhold ved at øge græsningstiden og dermed græsoptaget. Dette er lettere for heste end for kvæg og får som skal have perioder med drøvtygning for at kunne udnytte foderet. Heste er generelt gode til at frasortere giftige planter i foderrationen, men den toksiske grænseværdi ligger ofte lavere for heste end ved drøvtyggere. Man skal derfor altid være meget agtpågivende hvis der er giftige planter på arealerne. I forbindelse med naturpleje i Mols bjerge blev der observeret heste som målrettet græssede den giftige plante brandbæger som forekom på nogle lokaliteter i området. Arealerne var ikke græsset ned og hestene var på ingen måde presset til at æde brandbægerne, men tilsyneladende kan der være enkelte heste som får smag for planten, måske på grund af den bitre smag. Også andre planter har indenfor de sidste par år givet anledning til tilfælde af forgiftninger hos heste på naturpleje herunder ahornforgiftning som kan være dødelig.

Heste kategorier som passer til naturpleje. Alle kategorier af heste som ikke har et særligt højt næringsbehov kan anvendes til naturpleje. Hopper med føl ved siden og ungheste kræver generelt bedre græsning. Det kan være forskellige typer af ponyer, koldblodsheste og andre heste med relativt lavt næringsbehov.

Næringsindhold i græsset på naturarealer

Der er et stort behov for mere viden om næringsindholdet i græsset fra naturarealer. Hestes adfærd under græsning er mere undersøgt end næringsindholdet i det græs de æder.

Der er stor forskel på næringsværdien på naturarealer. Denne varierer afhængigt af hvilke planter der er tale om, plantens udviklingsstadium og også eksterne faktorer som årstid, temperatur, dagslængde, sol/skygge og tilgang på vand. Afhængigt af markens egenskaber, kan naturarealerne have et afkast på mellem 1000 og 5000 kg ts/ha pr år. På grund af den store forskel på naturarealerne med hensyn til udbytte og næringsindhold er det vigtigt at udføre huldbedømmelse på hestene så man sikrer, at disse er i passende huld og evt. regulere græs udbuddet og evt. tilskudsfoder efter hullet.

Dette gøres ikke ved "rewilding", hvor et af de bærende principper netop er, at hestene i sommerhalvåret skal tage på i vægt sådan, at de har kropsreserver at tære på i vinterperioden.

Bendroth fandt at selv efterårsgræssets lave energiindhold var tilstrækkelig til at dække hestenes energibehov, under forudsætning af, at der var nok græs til rådighed. Han fandt at hestene i gens græssede 15 timer i døgnet og nævner, at tamheste på græs typisk går 10-20 km /dagligt, hvor fritlevende heste ofte flytter sig mellem 65-og 80 km/dagligt.

Naturarealer med vedvarende græs er en stor klimamæssig fordel, da markerne som ikke pløjes op binder meget kulddioxid i græsset på tilsvarende måde som vi kender for skov. En hest forsøger altid at græsse minimum så meget, at den får sit energibehov dækket og æder i første omgang kort græs, men æder også forvokset græs, urter, blade, buske og andet træagtig vegetation.

Trampe –og bidskader

Ved efterårsgræsning kan der forekomme trampe skader når jorden bliver for våd. Mange markejerere er skeptiske mht. at anvende heste til naturpleje netop pga. dette forhold, da de mener, at heste giver flere trampe- og bidskader end kvæg. I en undersøgelse viste Palmgren,2009, at ved græsning med kvæg var 8% af træerne skadet ved afbidning mens 23% af træerne ved hesteafgræsningen var skadet. Man fandt også en tydelig sammenhæng mellem den tid hestene gik på marken i et vist område og så antallet af trampe- og bidskader.

Der er stor forskel på græsudbuddet på naturarealer. Heste bevæger sig meget under afgræsning og der kommer stier og slid på terrænet. Hestegræsning kan således fremme forstyrrelsestolerante planter. Særlig løvtræer afbides og mest de små løvtræer. Ask, eg, birk, løn, røn men også krat som brombær kan heste være med til at holde nede. Jo større træerne bliver- jo færre bliver skadet af græsningen. Bendroth konkluderer at store varierede og kuperede marker opmuntrer hestene til bevægelse og naturlig adfærd. Heste som ofte står i små indhegninger om vinteren vil have godt af, i alt fald en del af året, at komme ud på store arealer sammen med artsfæller.

Ekstensivt holdne heste trives bedre på visse typer af græsningsområder, f.eks. fugtige engområder på Island, i forhold til drøvtyggere, f.eks. islandske heste på lave engarealer på Island, Gudmundsson og Helgadóttir,1980. Heste er ikke nær så modtagelige overfor leverikter som trives på fugtige arealer som er tilfældet for kvæg og får og samtidig æder heste både lysesiv og tagrør. Det er dog vigtigt at der samtidig med de fugtige arealer er rigeligt med tørre arealer af hensyn til hestenes sundhed.

Samgræsning mellem heste

Samgræsning mellem heste, kvæg og eller får er en rigtig god græsningsform da dyrenes græsningsvalg og græsningsmåde er noget forskelligt. Områder med kvik og krybende hvene omkring hestenes gødeområder bliver mindre ved samgræsning.

Samgræsning giver således en mere jævn afgræsning og en bedre udnyttelse af græsset på arealet. Yderligere er det en stor fordel ift. parasitter, at næsten alle parasitter er artsspecifikke og samgræsning kan også modvirke resistensproblematikken som er stigende.

Konflikter mellem besøgende, ryttere og vilde heste i naturområder

For at undgå at heste blive opsøgende overfor besøgende på arealerne, er det vigtigt, at publikum ikke fodrer hestene.

Nogle steder frygter man, at ”vilde heste” vil skabe problemer for de mange ryttere der bruger naturområderne til at dyrke deres fritidsinteresse. I flere lande i Europa har man dog fundet løsninger så hesteafgræsning i naturområder godt kan kombineres med ridning. I bl.a. Spanien, Portugal og Island findes der masser af folk der rider i områderne hvor der samtidig er hesteflokke som afgræsser naturarealer. I Spanien og Portugal er der tale om vilde heste, der er sky overfor mennesker og her er erfaringen at heste der ikke opsøger mennesker, heller ikke opsøger ryttere. Her tilbyder man rideture til turister m.m., hvor man blandt andet oplever de vilde hesteflokke fra hesteryg, og det skulle fungere problemfrit.

På Island er hestene ikke helt vilde. Her bliver de håndteret, trænet og fodret med høg og wrap om vinteren. Så selvom de islandske heste lever frit på meget store arealer, er de ikke særligt sky overfor mennesker. Turridding er en af Islands største turistattraktioner, men her sender man typisk nogle ryttere i forvejen og genner flokken af ”vilde heste” på afstand, inden turisterne når frem. Når turisterne holder en passende afstand til de vilde heste er disse ikke opsøgende.

Hestens sundhed når de indgår i naturpleje

Afgørende forudsætning for succes med naturpleje er at dyrene holder sig sunde og raske. Der findes flere eksempler på at heste kan opretholde en god sundhedsstatus på større naturarealer, hvor de lever relativt frit. I både Australien, USA og Canada findes et stort antal ferale (forvildede) heste som har vist sig at kunne leve og reproducere sig ret voldsomt også under barske klimaforhold.

Tilsvarende kendes også fra Island og Grønland, hvor islandske heste nogle steder lever ude hele året, under ganske barske klimaforhold. For at opretholde et højt sundhedsniveau og undgå ulykker er tilsyn med dyrene vigtigt. Jo hurtigere evt. skader ved hestene bliver opdaget – jo større er chancen for at evt. skader ikke medfører alvorlige konsekvenser.

Helårsgræsning og rewilding

Med henblik på at opnå en god naturpleje anbefaler forskerne udsætning af store planteædere, som går ude på arealet hele året rundt. Store planteædere har ekstrem stor betydning for biodiversiteten af andre dyr, planter og svampe. Meget af den tilbagegang i biodiversitet som vi observerer i dag skyldes at der er overgræsning eller undergræsning på naturområderne.

Antallet af dyr skal bestemmes ud fra fødegrundlaget på det givne areal og dyrene skal ved rewilding (at gøre noget vildt igen), som hovedregel, kunne gå på arealet hele året, uden tilskudsfodring, og i et sådan antal at man får ædt op om vinteren.

Rewilding er en relativ ny driftsform ved naturpleje med græssende husdyr, som har vundet udbredelse de senere år. Molslaboratoriet har praktiseret afgræsning i Mols Bjerge i mange år og de afgræssede områder er blevet nøje overvåget. På trods af afgræsningen kunne man konstatere, at traditionel naturpleje ikke fungerer optimalt, da biodiversiteten på de afgræssede arealer ikke blev større. Man besluttede derfor et ”paradigmeskift”. Man droppede alle de små indhegninger og i stedet blev der etableret en stor indhegning. Samtidig droppede man at søge tilskud fra diverse landbrugsstøtteordninger, som stillede krav til græsningstryk, afpudsning af vraggræs på bestemte datoer m.m.

Ved rewilding går hestene ude på arealerne hele året. Der praktiseres en lav belægningsgrad i sommerhalvåret, hvor hestene typisk vil tage på i vægt og danne fedtreserver som de kan bruge i løbet af vinteren, hvor det naturlige fødeudbud er mere begrænset. Der vil typisk først blive givet supplerende foder om vinteren når arealerne er græsset godt i bund og hestene er begyndt at tære på deres fedtreserver. Rewilding er blevet meget populært de senere år, hvor vi har set at Naturstyrelsen, kommuner, forsvaret naturfonde og andre anvender heste der ikke er tæmmede og vant til at blive håndteret af mennesker til naturpleje projekter. Typisk er det Exmoor ponyer eller Konik heste som der anvendes. Argumenterne for at anvende disse typer af heste er, at hestene skal

være selvhjulpne og have en ikke opsøgende adfærd overfor mennesker. Publikum oplever disse vilde heste som et spændende element i landskabet og de vilde heste er således med til at gøre naturarealerne til en attraktiv besøgsaktivitet og sætte fokus på bæredygtig natur og naturpleje.

Case. Exmoor ponyer på Ulvshale på Møn

På Møn har Naturstyrelsen ved Ulvshale arbejdet på at få et areal på ca. 420 ha over mod en ekstensiv helårs græsning, herunder genoptagning af græsning i Ulvshale skov som helårs græsning. Området rummer en stor diversitet af løvtræarter som småbladet lind, stilkeg, avnbøg, naur, tarmvridrøn, spidsløn, vintereg mv. Arealet har tidligere været græsset af kvæg og er det stadig, men indenfor det seneste år er der også udsat Exmoor ponyer på arealet.

Der er igangsat en mindre overvågning med henblik på at følge græsningens effekt på biodiversiteten. Hestene og kreaturerne går på arealerne hele året. De skal leve af naturens tilbud året rundt. De skal nu lære arealerne at kende for at optimere fødesøgningen. Nødplanen ved ekstremt vintervejr er er suppleringsfodring med wrap. Der er installerede frostsikrede vandtrug og det vurderes, at der er forsvarlige områder (fyrreskov og enekrat) hvor dyrene kan søg læ og leje når vejret udfordrer. Men alligevel er der opstillet læskur af hensyn til regler og ekstremt vejr. Naturstyrelsen vil følge udviklingen tæt og holde øje med succesraten mht. nedbidning af uønsket opvækst som vortebirk, skovfyr, bævreasp, ahorn, diverse buske, ørnebregne, rosa rugosa, lysesiv m.m. Biodiversiteten på området vil løbende blive fulgt.

Exmoor ponyer på helårsgræsning ved Ulvshale, Møn

Sådan forbedrer heste naturen

Heste egner sig særligt godt til at genskabe en vildere natur i Danmark fordi hesten er en nøgleart som gennem sin adfærd skaber levesteder for mange andre arter blandt andet truede gødningsinsekter og sjældne blomster.

1. Heste æder græsset, så der kommer lys og plads til blomsterne, der giver føde til insekterne, som igen er føde for fugle, pindsvin og andre dyr.
2. Heste æder træopvækst især birk og pil, og på den måde forhindrer hesten de lysåbne enge i at gro til i skov eller skaber stier eller beskadiger jordoverfladen med deres færdsel så der bliver plads til de lysåbne planter.
3. Heste æder eller beskadiger mange planter som ellers kan overtage et helt område og overskygge blomsterne f.eks. lysesiv, rynket rose og ørnebregne.

4. Hestepærerne giver levesteder til hele møg-faunaen. Der er mange arter af insekter, biller og svampe der lever i og omkring hestepærer. Disse dyr er igen føde for andre dyr og fugle. Hestepæren sætter således gang i et helt økosystem. Hingste kan markere deres territorie ved at lave store bunker af hestepærer, hvilket skaber lokal variation i næringsindholdet i jorden og dermed variation i vegetationen.
5. Heste skaber stier i landskabet, hvor de slider græsset og blotlægger jorden. Dette skaber levesteder for jordboende insekter, og solpladser, hvor insekter og krybdyr kan ligge og varme sig i solen.
6. Heste skraber i jorden og ruller sig, hvilket også blotlægger jorden og laver såbede, hvor nye planter, der ellers ikke kunne trænge igennem græstørven, kan spire.
7. Ved vintergræsning med snelag skraber de sneen væk for at finde mad og hvirvler en masse smådyr op, som de overvintrende fugle kommer og spiser. Fuglene plukker også vinterpelsen af hestene i det tidlige forår og forer deres rede med dette.
8. Heste græsser meget varieret nogen steder græsses helt i bund andre steder topgræsses f.eks frøstanden og andre steder lader de græsset stå og blive langt. På denne måde gavner de både arter, som skal bruge langs græs og andre arter som skal bruge nedbidte områder.

Kilde : Stine Tuxen, Verdens skov

Problemer/udfordringer med at anvende heste på natur græsarealer

Nogle markeejere mener hesten skader græsmarkerne ved gødningsbunker, gennem trædning af græsdekke og træ- og barkgnaving. De bagvedliggende årsager til disse problemer kan dog være for små arealer, så der mangler plads til bevægelse, arealmangel, for lidt græs, samt mangel på stimuli (Hogan.1988). Palmgren fandt, at på de hårdest afgræssede områder var der også flest trampeskader, pletter med bar jord og planter som ranunkel og vejbred. På svagt græssede områder fandt man flere mosser, førne og lidt lyng og blåkløkke.

Der var flere gnavskader på træer ved hestegræsning 23%, hvor der ved kvæggræsning kun var 8% af træerne der havde skader. De træarter som havde flest bidskader var: røn, elm og løn ved heste og røn og ask ved kvæg. Palmgren fandt yderligere at, hestene brugte næsten 50% af tiden på at hvile. Ca. 75% af denne hviletid tilbragte de på en åben plads i nærheden af leddet. Hestene græssede ca. 30 % af tiden og ca. 10% af tiden gik med at bevæge sig rundt på arealet og endelig blev ca. 10% af tiden anvendt på blot at stå og holde korte pauser i græsningsperioderne.

Den græssende dyreart havde ingen indflydelse på antallet af plantearter eller hvilke plantearter som man fandt på det græssede område. Græsningstryk eller intensiteten havde derimod effekt, hvilke bekræftes af andre studier som viser, at græsningstryk har større betydning end valg af græssende dyreart.

Heste danner større og tydeligere gødningsansamlinger end ift. kreaturer, hvilket påvirker hvilke arter der vokser omkring gødningshøjene. Arter som mælkebøtte og vild kørvel ses typisk ved hestenes gøde områder. Undersøgelser fra Pihlgren, har vist, at kokasser på marken ikke påvirker floraen, hvilket hænger sammen med, at kokasser er meget mere spredte på marken i forhold til hestenes gødeområder. Heste kan give betydelige skader på træer, fremfor alt på løvtræer ift. kvæg som ikke gnaver på bark.

Der er tydelig sammenhæng mellem trampeskader og den tid hestene tilbringer på marken. De steder hestene foretrak at hvile på, var der væsentlig mere optrampet areal blottet for plantevækst. Som hvilepladser foretrak hesten tørre, gerne lidt højt beliggende områder, samt områder hvor der er skygge og læ, f.eks. under større egetræer.

Næringsindholdet er meget afhængig af hvilke arter der vokser på stedet. Bølget- og mosebunke og fåresvingel giver lave næringsværdier, mens rødsvingel og hvene har relativt højere energiindhold, ved samme udviklingsstrin, hvor energiindholdet er på niveau med de dyrkede græsser.

Indsamlede græsprøve, fra naturarealer afgræsset med heste i Sverige, viste 13 g ford. rapport/MJ-hest, hvilket er ganske højt og på niveau med hvad man finder på dyrkede marker i for- og eftersommer. Gns proteinindhold på naturarealer i Sverige ifølge fodermiddeltabel er 11,1 g ford. råprot/MJ-hest. Hestene foretrak at afgræsse, områder som i forvejen var vel afgræssede dvs. med et relativt højt næringsindhold og kom hyppigt tilbage til disse områder. I og med at dette græstæppe jævnlige bliver bidt ned, er planterne på et tidligt udviklingsstadium og har et højt energiindhold og indeholder ikke så meget tungt fordøjeligt fiber(træstof). Heste foretrækker dog ikke altid planter på et tidligt udviklingsstadium. Undersøgelser viser, at heste f.eks. foretrækker rajgræs der er højere og er på et senere udviklingsstadium end de førnævnte. (Palmgren C).

Krav om læskur

Flere steder ønsker man at de græssende dyr skal gå ude hele året også om vinteren hvor man netop finder den største effekt på afbinding af træagtig vegetation m.m. På mange naturområder hvor der er gode muligheder for naturligt læ f.eks. ved kuperede områder med skov og krat hvor hestene kan søge læ, finder man hestelovens krav om læskure unødvendige og for restriktive.

For nyligt har Fødevarestyrelsen lempet lidt i kravene for udegående kvæg om vinteren således, at der for sunde robuste dyr med godt huld og hårlag der er tilvænnet til at gå ude, ikke stilles et konkret krav om læskur eller tæt skov, som dyrene kan gå ind i, hvis dyrene sikres græsdækkede arealer, et tørt leje og mulighed for at finde læ. Men er der ugunstigt vejrforhold og kan førnævnte krav ikke opfyldes, skal der stadig være adgang til læskur.

[Læs bekendtgørelsen om udegående heste](#)

Referencer

Bendroth,M,2017. Naturbetesmarker som ressours i hestholdet.

Jansson,A, 2017, Russet som naturvårdara

Palmgren,C, et.al 2007, Hestenlandskapsvårdare eller marodør?

Tuxen, S Verdens skove